

5. TOPLUMSAL YAPI ARAŞTIRMALARI ATÖLYESİ

TÜRKİYE'NİN DEMOGRAFİSİ

8 Mart 2022

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Özet ve Bildiri Kitapçığı

Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı (TYAP)

Türkiye'nin toplumsal yapısı hızlı ve daimi bir değişim ve farklılaşma süreci içerisinde. Bu değişim sürecinin anlaşılması ve açıklanması için kapsamlı ve sürekliliği olan araştırmalara ve yeni perspektiflere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu doğrultuda Lütfi Sunar tarafından yürütölen Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı kapsamında toplumsal değişim, tabakalaşma ve hareketlilik alanlarında araştırmalar yapılmakta, etkinlikler gerçekleştirilmekte ve yayınlar yapılmaktadır.

Programın temel amacı, Türkiye'deki toplumsal değişimin anlaşılabilirliği ve nitelikli olarak değerlendirilebilirliği için alandaki kuram ve perspektifler değerlendirilerek bilgi birikiminin ortaya konulması, değişimin ve dinamiklerini çözümlenmesi ve kavramsallaştırılarak sosyal bilim çalışmalarına temel sağlanmasıdır. Bu kapsamda toplumsal yapı ve toplumsal değişim ile ilgili ortaya konan temel teorik yaklaşımlar ve ampirik çalışmaların değerlendirilmesi, toplumsal yapının tahlil edilmesini sağlayacak model ile teorik bütünlüğü olan, pratik ve kolay uygulanabilir analiz araçlarının geliştirilmesi, Türkiye toplumsal yapısının, bileşenlerinin, hareketliliği sağlayan dinamiklerin çözümlenmesine ve tartışılmasına katkı sağlayacak akademik toplantıların düzenlenmesi ve yayınların literatüre kazandırılması hedeflenmektedir.

TOPLUMSAL YAPI
ARAşTIRMALARI PROGRAMI

TYAP Atölye Programı

8 Mart 2022

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Kayıt 12:15-12:30

Açılış 12:30-13:00

I Oturum 13:00 - 15:00

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Lütfi Sunar

Türkiye’de Çalışma Çağındaki Nüfusun Beşeri Sermayesi, 1970-2050

Caner Özdemir, Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dilek Yıldız, Dr., IIASA & Viyana Demografi Enstitüsü

Türkiye İşgücü Piyasalarında Bir Yaş Cezalandırması (Age Penalty) Var mı?

Gözde Soysal, Araş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi İİBF

Şenol Baştürk, Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İİBF

Demografik Perspektiften Türkiye’de Gençlik

Yunus Kaya, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi

TOPLUMSAL YAPI
ARAŞTIRMALARI PROGRAMI

TYAP Atölye Programı

8 Mart 2022

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

II.Oturum 15:30 -17:30

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mahmut Hakkı Akın

Birey-Temelli Göreli Yoksunluk Algısında Yaş ve Eğitimin Etkisi

Hasan Yeniçirak, Dr. Araş. Gör., Siirt Üniversitesi

Dışarıya Göç ve Kırsalın Küçülmesi Bağlamında Yaşlanma ve Yaşlı Bakımı

Didem Danış, Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi

Evli Çiftlerin Çocuk Sahibi Olma Eğilimleri Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma

Cenk Beyaz, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Kapanış ve Değerlendirme 17:30 - 18:00

TOPLUMSAL YAPI
ARAŞTIRMALARI PROGRAMI

I. Oturum 13:00 - 15:00

Türkiye’de Çalışma Çağındaki Nüfusun Beşeri Sermayesi, 1970-2050

Caner Özdemir, Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dilek Yıldız, Dr., IIASA & Viyana Demografi Enstitüsü

Bu çalışmada Türkiye’de çalışma çağındaki nüfusun beşeri sermaye durumunu 1970’ten 2050’ye kadar 5 yıllık periyotlar ve yaş gruplarına göre ortaya koymayı hedefliyoruz. Bunu yaparken yakın zamanda Lutz vd. tarafından önerilen SLAMYS (Skills in Literature Adjusted Mean Years of Schooling/Okuryazarlık becerilerine göre düzeltilmiş ortalama okullaşma yılı) göstergesini kullanıyoruz. Literatürde beşeri sermaye için pek çok farklı gösterge kullanılsa da bunların çoğunluğu öğrenci performansına veya ortalama eğitim düzeyine odaklanıyor. SLAMYS ise hem eğitimin nicel ve nitel boyutlarını biraraya getirmesi hem de çalışma çağındaki nüfusa odaklanması yönleriyle diğer göstergelere göre mevcut beşeri sermaye durumu açısından daha net bir resim çiziyor. Ayrıca, Reiter vd. ve Lutz vd. tarafından ortaya konulduğu gibi yetişkin becerileri bireyler eğitim hayatlarını tamamladıktan sonra da sabit kalmıyor. PIAAC ve IALS gibi yetişkin becerisi verilerine dayanarak hesaplanan SLAMYS ise eğitim durumu ve yaşa göre yetişkin becerilerinin bireylerin hayatı boyunca değişimini de dikkate alabilmeyi sağlıyor. SLAMYS yetişkin becerilerini ölçerken iki boyutu dikkate alıyor. Bunlardan birincisi, ortalama okullaşma yılı değişkeni ile ölçülüyor. Bu değişken için projeksiyonlar halihazırda 1950 ve 2100 yılları arası için yayınlanıyor . Geleceğe yönelik tahminler yapılırken SSP (Shared socio-economic pathways/ Ortak sosyo-ekonomik patikalar) olarak adlandırılan üç ana nüfus senaryosu kullanılıyor. Türkiye için geleceğe yönelik SLAMYS projeksiyonları yaparken biz de ortalama okullaşma yılı değişiminin bu senaryolarda nasıl değiştiğini dikkate alıyoruz. SLAMYS’in diğer boyutu ise eğitim ve yetişkin becerilerinin niteliksel boyutuna işaret ediyor. PISA gibi öğrenci becerisi ve PIAAC gibi yetişkin becerine odaklanan veri setlerinin yanısıra bu boyutta yetişkin becerilerinin yaş ve eğitim durumuna göre değişimi de hesaba katılıyor.

Yukarıda saydığımız etkenleri dikkate alarak Türkiye’de çalışma çağındaki nüfusun beşeri sermaye durumunu 5 yıllık yaş grupları ve 1970’ten 2050’ye kadar 5 yıllık periyotlar için hesapladığımızda halihazırda Türkiye’nin OECD ve Avrupa ülkelerinin çok gerisinde kaldığını, ancak son on yıllarda eğitimin yaygınlaşması ile bu farkı biraz kapatmaya başladığımız görüyoruz. Geleceğe yönelik projeksiyonlar ise Türkiye’nin hızlı kalkınma senaryosunda gelişmiş ülkeler düzeyini yakalayabildiğini, ancak durağan senaryoda bugünkünden daha da geride kaldığını görüyoruz. Öte yandan, pandemi döneminde okul çağındaki olan yaş gruplarının tüm senaryolarda ciddi bir kayba uğradığını, uzaktan eğitimde yaşanan öğrenme kayıplarını azaltacak politikalar uygulanmazsa son 20-30 sene yaşanan hızlı okullaşma artışının getirdiği kazanımlara denk bir beşeri sermaye kaybının pandemiden etkilenen gruplar için yaşanabileceğini öngörüyoruz

I. Oturum 13:00 - 15:00

Türkiye İşgücü Piyasalarında Bir Yaş Cezalandırması (Age Penalty) Var mı?

Genel Sosyal, Araş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi İİBF

Şenel Baştürk, Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İİBF

Türkiye'nin 21. Yüzyılda bir demografik dönüşüm ile karşılaştığı ve "genç nüfusun" hâkim olduğu bir toplumdun "orta yaşlı" bir topluma geçiş yapıldığı konusunda çok sayıda görüş vardır. Nüfusun yaşlanmakta olduğu toplumların işgücü piyasalarında paradoksal bir biçimde "yaş bağı ayrımcılığın" arttığı görüldür. Bu olgunun iktisadi açıklamasında "genç işgücünün" daha değerli bir kaynak olmasının etkisi vardır. Ayrıca "yeni kapitalizmin" firmaları, bu değerli kaynağa dayalı personel profilini stratejik bir üstünlük olarak görürler. Beşerî sermayenin dağılımındaki yeni demografik mantık, işgücü piyasalarının klasik avantajlıları olarak görülen "orta yaşlar" başta olmak üzere "genç olmayan" grupların bir "yaş cezalandırması" ile karşılaşmalarına neden olur. Günümüz toplumlarının giderek daha yoğun olarak hissettiği "yaş ayrımcılığının" bir yönünü de işgücü piyasalarındaki dönüşüm oluşturmaktadır. İşgücü piyasalarında yaş cezalandırmasının "ücret eşitsizliği", "iş değiştirme – hareketlilik dezavantajları" ve "işsizlik süresinin artması" gibi boyutları mevcuttur. Bu çalışmada, Türkiye'de demografik fırsat penceresinin son evresine ulaşıldığı yönündeki tespitlerden hareketle, işgücü piyasalarında "yaş cezalandırması" olgusunun varlığı test edilmeye çalışılacaktır. Türkiye'de demografik fırsat penceresinin son evresinin işgücü piyasalarındaki yansımaları genellikle ağırlaşan "genç işsizlik" üzerinden analiz edilmektedir. Buna karşın "orta yaşlıların" işgücü piyasalarındaki avantajlarının yıpranması üzerinde "kariyer platosu" araştırmaları dışında çok durulmamıştır. Söz konusu araştırmaya açığı kapatmak amacıyla, bu çalışmada Türkiye'de son beş yıldaki (2015 – 2020) hane halkı işgücü anketleri üzerinden bir analiz yapılması hedeflenmektedir.

Analiz sonuçları, Türkiye'de işgücü piyasalarında "yaş cezalandırmasına" yönelik olgular ile belirli düzeyde karşılaştığını göstermektedir. En açık sonuç, düşük beceri ve eğitime dayalı orta yaş ve üstü çalışanlarda "ücret cezasının (wage penalty)" belirgin hale gelmesidir. Yine orta yaş ve üstü çalışanlar, iş değiştirme durumunda ücretlerinde bir düşüş yaşamaktadırlar. Söz konusu sonuç, "orta – yaşları" kariyer avantajlarının en yüksek olduğu dönem olarak değerlendiren klasik işgücü piyasası analizlerinden farklılaşmaktadır. Ayrıca işsizlik durumunda da orta yaş ve üstü gruplara özgü dezavantajlar, belirgin hale gelmektedir. İlk bakışta, genç işsizlik oranları ile kıyaslandığında, orta yaş işsizlik oranlarının yüksek olmadığı düşünülebilir. Buna karşın son beş yılda orta yaş ve üstü işsizlerin işsizlik süreleri istikrarlı bir biçimde genç işsizlerin üzerinde seyretmeye başlamıştır. Özellikle eğitim düzeyi arttıkça işsiz kalınan sürelerdeki artış dikkat çekicidir. "Rezerv ücret teorisine" göre bu sonuç bir sürpriz olarak görülmeyebilir. Fakat yapılan analizde son bir yıl içinde iş değiştirmiş orta yaş ve üstü grupların ücret düzeylerinin, genç işgücüyle kıyaslandığında belirgin biçimde aşağıda düşük kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle sonucun, rezerv ücretler ile değil de "hareketliliğin zayıflaması" yönünde bir yaş cezalandırması olarak değerlendirilmesi daha akla yatkın olacaktır. Tüm bu sonuçlar, Türkiye'de orta yaş ve üstünün işgücü piyasalarında giderek daha fazla dezavantaj ile karşılaştığına dair kanıtlar olarak yorumlanabilir.

II.Oturum 15:30 - 17:30

Birey-Temelli Görelî Yoksunluk Algısında Yaş ve Eğitimin Etkisi

Hasan Yeniçirak, Dr. Araş. Gör., Siirt Üniversitesi

Yoksunluk algısı bir zihin durumunu ifade eder, bu yüzden de mutlak değil, görelidir. Görelî yoksunluk, kişinin kendisinin ya da ait olduğu bir grubun bir referans noktasıyla karşılaştırıldığında dezavantajlı olduğu durumda ortaya çıkar ve genellikle öfke, kin ve hak görme duygularını uyandırır (Smith and Pettigrew, 2015). Görelî yoksunluk algısı en temelde bireysel veya grup düzeyinde meydana gelen sosyal karşılaştırmalara dayanmaktadır (Runciman, 1966; Smith et al., 2012). Türkiye açısından düşündüğümüzde, sosyal karşılaştırmalardaki en önemli referans noktalarından biri desteklenen siyasi parti türüdür. Yapılan çalışmalar da birey-temelli görelî yoksunluk algısının siyasi parti türüne göre değiştiğini göstermektedir (Özdemir, 2018; Yeniçirak and Gülçay Yeniçirak, Değerlendirmede). Desteklenen siyasi parti türünün yanı sıra yaş ve eğitim gibi demografik unsurların da birey-temelli görelî yoksunluk algısı üzerinde etkili olabilir. Dolayısıyla bu çalışmada yaş ve eğitim düzeyinin birey temelli görelî yoksunluk algısında etkili olup olmadığı incelenmiştir.

Çalışmaya 18 – 54 yaş arasında 65'li erkek 62'si kadın olmak üzere toplam 127 kişi katılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak Özdemir, Tekeş ve Öner-Özkan (2019) tarafından Runciman'dan (1966) uyarılan birey-temelli görelî yoksunluk ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde tek yönlü ANOVA ve Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye nüfusunun iki çarpıcı özelliği demografik yaşlanma hızının yükseldiği ve kırsaldaki nüfus kaybıdır. Bu durum Türkiye'de yaşlı nüfus oranlarının özellikle kırsal bölgelerde yoğunlaştığı bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Bu bildiriye, Türkiye'de yaşlı nüfus oranı en yüksek iki kent olan Kastamonu ve Sinop'ta, Kasım 2020'de gerçekleştirilen saha araştırmasına dayanarak, dışarıya göç veren ve nüfusu azalan illerde yaşlanma olgusu ve buna bağli olarak yaşlı bakımı sorunu ele alınacaktır.

Bildirinin ilk bölümünde, Kastamonu ve Sinop'un göç ve doğurganlık verileri sunulurken, demografik yaşlanma tablosunun ardındaki sosyo-ekonomik nedenler açıklanacaktır. İl dışına göç, köylerin boşalması, kırsalın çöküşü ve Türkiye ortalamasının çok altında seyreden doğurganlık bu iki ilin demografik yapısını belirleyen en temel faktörlerdir. Bildirinin ikinci kısmında ise yaşlı nüfusun bakım gereksinimlerine odaklanarak, göç bağlamında dönüşen kuşaklarası dayanışmanın yaşlı bakımında diğer kurumlarla (yerel yönetimler, kamu kurumları, vb) sorumluluk rol dağılımının dönüşümü incelenecektir.

II.Oturum 15:30 - 17:30

Dışarıya Göç ve Kırsalın Küçülmesi Bağlamında Yaşlanma ve Yaşlı Bakımı *Didem Danış, Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi*

21. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye nüfusunun iki çarpıcı özelliği demografik yaşlanma hızının yüksekliği ve kırsaldaki nüfus kaybıdır. Bu durum Türkiye’de yaşlı nüfus oranlarının özellikle kırsal bölgelerde yoğunlaştığı bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Bu bildiriye, Türkiye’de yaşlı nüfus oranı en yüksek iki kent olan Kastamonu ve Sinop’ta, Kasım 2020’de gerçekleştirilen saha araştırmasına dayanarak, dışarıya göç veren ve nüfusu azalan illerde yaşlanma olgusu ve buna bağlı olarak yaşlı bakımı sorunu ele alınacaktır.

Bildirinin ilk bölümünde, Kastamonu ve Sinop’un göç ve doğurganlık verileri sunulularak, demografik yaşlanma tablosunun ardındaki sosyo-ekonomik nedenler açıklanacaktır. İl dışına göç, köylerin boşalması, kırsalın çöküşü ve Türkiye ortalamasının çok altında seyreden doğurganlık bu iki ilin demografik yapısını belirleyen en temel faktörlerdir. Bildirinin ikinci kısmında ise yaşlı nüfusun bakım gereksinimlerine odaklanarak, göç bağlamında dönüşen kuşaklarası dayanışmanın yaşlı bakımında diğer kurumlarla (yerel yönetimler, kamu kurumları, vb) sorumluluk rol dağılımının dönüşümü incelenecektir.

II.Oturum 15:30 - 17:30

Evli Çiftlerin Çocuk Sahibi Olma Eğilimleri Üzerine Fenomenolojik Bir Araştırma

Cenk Beyaz, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Türkiye'deki nüfusun azalan bir eğilimle artış gösterdiği bilinmektedir. Her geçen sene nüfusun artmasına rağmen ölüm sayısının azalması, dolayısıyla nüfusun yaşlanması buna karşın doğum sayısının bir önceki seneye göre azalarak artması neticesinde gerçekleşmektedir. Demografik dönüşümün tamamlanıp tamamlanmadığına ilişkin yürütülen tartışmalar bağlamında Türkiye'nin demografik özellikleri bakımından genç nüfusun giderek azaldığı yaşlı nüfusun ise sayı olarak arttığı bir durum dikkate alındığında demografik dönüşümünü tamamlayan yahut tamamlamaya yakın bir ülke durumunda olduğu söylenebilir. İşte bu çalışmada doğum sayılarının azalmasına odaklanılarak bilhassa kent içerisinde hayatını sürdüren evli çiftlerin çocuk sahibi olma istekleri ve bu isteklerini gerçekleştirebilme ihtimallerine odaklanılacaktır. Bu doğrultuda farklı yaş gruplarında yer alan ve farklı sosyo-demografik özelliklere sahip evli çiftlerin çocuk sahibi olup olmama istekleri ve (maddi ve maddi olmayan) imkânları nitel araştırma stratejilerinden fenomenolojik araştırma yöntemiyle anlaşılmaya çalışılacaktır. Çalışma metodolojik paradigma olarak yorumsamacı bir anlayışa yaslanmakla birlikte muhtemel katılımcıların araştırma konusu ve sorusu ile ilişkili olarak derin anlam yorumlarını ortaya çıkartacak şekilde kurgulanacaktır. Bu doğrultuda mülakat kümesine dâhil olan evli çiftlerle odak grup görüşmeleri öncelikli olarak gerçekleştirilecektir. Araştırma bağlamı çerçevesinde ihtiyaç görüldüğü takdirde evli çiftlerle münferit görüşmelerin de yapılması söz konusu olabilecektir. Bu sayede kentleşme, değişen aile düzeni, ekonomik, kültürel ve benzeri etkenler ve bileşenler dikkate alındığında farklı yaş gruplarına dâhil ve sosyodemografik özelliklere sahip olan bireylerin çocuk sahibi olma hususunda büyük istatistiklerin sunduğu kitlesel bilginin dışında derinlemesine bilgi ve anlayış ortaya çıkarılabilecektir.